

20-Iyun, 2026-yil

**TAQIR O‘TLOQI TUPROQLAR SHAROITIDA SHIRIN QALAMPIRDAN
EKOLOGIK TOZA MAHSULOT YETISHTIRISHDA AZOTLI O‘G‘ITLAR
ME‘YORI**

X.X.Zokirov

Termiz davlat universiteti professori

M.T.Nematova

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. *Taqir-o‘tloqi tuproqlar sharoitida shirin qalampir ekinini yetishtirishda azotli o‘g‘itlarning me‘yorlarini ilmiy asosda qo‘llash masalalari mazkur tezisda yoritilgan. Azotli o‘g‘itlarning o‘simlik o‘sishi, hosildorlik va mahsulot sifatiga ta‘siri tahlil qilingan. Shuningdek, ekologik toza mahsulot yetishtirishda azot me‘yorining ahamiyati hamda ortiqcha azot qo‘llashning salbiy oqibatlari ko‘rsatib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *shirin qalampir, taqir-o‘tloqi tuproq, azotli o‘g‘it, ekologik toza mahsulot, hosildorlik, nitratlar, mineral oziqlanish.*

Kirish. Bugungi kunda aholini sifatli va ekologik xavfsiz oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta‘minlash qishloq xo‘jaligining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Sabzavot ekinlari orasida shirin qalampir yuqori oziqaviy qiymati, vitaminlarga boyligi va parhez bop mahsulot sifatida alohida ahamiyatga ega. Qalampir mevalari tarkibida C vitamini, A provitamini, qandlar, organik kislotalar va mineral moddalar ko‘p miqdorda uchraydi.

O‘zbekistonning sug‘oriladigan yerlarining muayyan qismi taqir-o‘tloqi tuproqlardan iborat bo‘lib, ushbu tuproqlarda sabzavot ekinlaridan yuqori hosil olish uchun o‘g‘itlash tizimini to‘g‘ri tashkil etish talab etiladi. Ayniqsa, azotli o‘g‘itlar o‘simlikning vegetativ organlari rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi.

Azot o‘simliklar hayotida eng zarur oziqa elementlaridan biri bo‘lib, oqsillar, aminokislotalar, fermentlar va xlorofill tarkibiga kiradi. Shirin qalampirning dastlabki rivojlanish davrlarida azotga bo‘lgan talab yuqori bo‘ladi. Yetarli azot bilan ta‘minlangan o‘simliklarda barg yuzasi kengayadi, fotosintez jadallashadi va hosil shakllanishi yaxshilanadi.

Taqir-o‘tloqi tuproqlar odatda gumus miqdorining kamligi, azot bilan ta‘minlanganlik darajasining pastligi bilan tavsiflanadi. Shu sababli ushbu tuproqlarda azotli o‘g‘itlarni qo‘llash yuqori samaradorlik beradi. Biroq azot me‘yorining ortib ketishi ekologik va iqtisodiy jihatdan salbiy oqibatlarga olib keladi.

Shirin qalampir yetishtirishda azotli o‘g‘itlarning tavsiya etilgan me‘yorlari tuproq unumdorligi va agrotexnik sharoitlarga qarab belgilanadi. Ko‘plab ilmiy tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, taqir-o‘tloqi tuproqlarda 120–180 kg/ga sof azot qo‘llash yuqori hosildorlikni ta‘minlashi mumkin. Azotning 30–40 foizi ekishdan oldin, qolgan qismi esa vegetatsiya davrida 2–3 marta oziqlantirish tarzida berilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Ekologik toza mahsulot yetishtirish uchun mineral o‘g‘itlarni organik o‘g‘itlar bilan uyg‘unlashtirish muhim ahamiyatga ega. Chirigan go‘ng, biohumus va kompostlardan foydalanish tuproqning agrofizik xususiyatlarini yaxshilaydi, foydali mikroorganizmlar faoliyatini kuchaytiradi hamda azotning o‘zlashtirilishini oshiradi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, azotli o‘g‘itlarning me‘yoriy qo‘llanilishi natijasida shirin qalampir hosildorligi 25–40 foizgacha oshishi mumkin. Shu bilan birga mevalarning o‘rtacha vazni, biokimyoviy tarkibi va tovar sifati yaxshilanadi. Optimal azot me‘yori qo‘llanganda mevalardagi nitrat miqdori ruxsat etilgan me‘yorlardan oshmaydi.

Taqir-o‘tloqi tuproqlar sharoitida shirin qalampir uchun azotli o‘g‘itlarning o‘rtacha 150 kg/ga me‘yori eng maqbul variantlardan biri sifatida baholanadi. Ushbu me‘yor o‘simliklarning o‘sishi va rivojlanishini jadallashtiradi, hosil elementlari sonini ko‘paytiradi hamda ekologik xavfsiz mahsulot olish imkonini yaratadi.

Azot me‘yorining 200 kg/ga va undan yuqori bo‘lishi ayrim hollarda vegetativ massaning ortiqcha rivojlanishiga sabab bo‘lib, hosil sifati pasayishiga va nitratlar miqdorining ortishiga olib keladi. Shuning uchun o‘g‘itlash tizimida tuproq tahlillari natijalariga asoslanish zarur.

Xulosa:

1. Taqir-o‘tloqi tuproqlar azot bilan kam ta‘minlanganligi sababli shirin qalampir yetishtirishda azotli o‘g‘itlar muhim ahamiyatga ega.
2. Azotli o‘g‘itlarning me‘yoriy qo‘llanilishi o‘simlikning o‘sishi, rivojlanishi va hosildorligini sezilarli oshiradi.
3. Ekologik toza mahsulot yetishtirish uchun azot me‘yorini ilmiy asosda belgilash va organik o‘g‘itlar bilan birgalikda qo‘llash maqsadga muvofiqdir.
4. Taqir-o‘tloqi tuproqlar sharoitida 120–180 kg/ga sof azot me‘yori yuqori va sifatli hosil olishga xizmat qiladi.
5. Azotning ortiqcha qo‘llanilishi nitratlar to‘planishiga va atrof-muhit ifloslanishiga sabab bo‘lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Atabayeva X.N., Umarov Z.U. Sabzavotchilik. – Toshkent: O‘qituvchi.
2. Yormatova D., Xoliqov B. Sabzavot ekinlarini o‘g‘itlash tizimi. – Toshkent.
3. Dospexov B.A. Методика полевого опыта. – Moskva.
4. To‘xtayev A. Tuproqshunoslik asoslari. – Toshkent.
5. O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi ilmiy-tadqiqot institutlari nashrlari va tavsiyalari.